

Лук'яненко О. В. Уплив ХХ з'їзду КПРС на бачення Сталіна освітянами УРСР / Лук'яненко Олександр Вікторович // Матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція, «Найновітє постиження на європейската наука», - 2012. Том 8. История. Философия. Политика. - София. «Бял ГРАД-БГ» ООД – С.3-5.

Лук'яненко Олександр Вікторович

Полтавський національний педагогічний університету ім. В. Г. Короленка

Уплив ХХ з'їзду КПРС на бачення Сталіна освітянами УРСР

Зміна ставлення до Сталіна у колективах вищої школи стала більш помітною по наближенню ХХ з'їзду. Попри утаємниченість підготовки промови Хрущова, певну лібералізацію можливо зауважити з того, що у бібліотеках інколи вилучали твори, присвячені Сталіну. Однак, їхня кількість не перевищували інколи й 1% (2 назв з десятків і сотень), тому характеру суцільної кампанії це не набрало [1].

Натяки на зміну повсякденного ставлення освітян до Сталіна дають і теми дисертацій: змінювалися «старі» терміни («сталінський» замінили «ленінськими», «радянськими»; скажімо, викладач Київського ДПШМ М. Маслов тему дисертації «Ленін та Сталін про класові та гносеологічні корені ідеалізму» за рік по смерті вождя поспішно замінив: союз Леніна та Сталіна заступив марксизм-ленінізм, а класовість замінила соціальність [2, арк.9]). Це підтверджує той факт, що зміна ставлення крилась у дрібницях щоденної рутини.

З одного боку, у педінститутах усе ще читали лекції про Сталіна, проте в їхніх назвах він уже не «геніальний» (як було однозначно раніше), а лише «великий продовжувач» справи Леніна [3, арк.50]. Та й шлях радянських людей лектори інститутів уже не величали сталінським (як приклад, тема лекції, запропонованої Міністерством «30 років без Леніна по Ленінському шляху» [1, арк.55]).

Однією з фінальних крапок у цьому процесі були два владні заходи Хрущова: одним він переніс день пам'яті Леніна з дня смерті (як то було за Сталіна) на день народження теоретика, тим самим ожививши первинність значення В. Ульянова на всі подальші роки [4, арк.19], іншим довів до життя постанову ЦК «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві...», звинувативши сталінський стиль будівництва у відриві архітектури «від насущних завдань будівництва», також не пройшла непоміченою педагогами [5].

Основний (формуючий) період змін ставлення до Й. Сталіна мав місце з лютого 1956 по жовтень 1961 року. Переломним моментом був XX з'їзд КПРС. По завершенню роботи з'їзду, 25 лютого 1956 року, на закритому засіданні перший секретар ЦК М. Хрущов виступив із доповіддю «Про культ особи та його наслідки». Факти про злочини Й. Сталіна, що містилися у доповіді, були несподіваними для багатьох делегатів [6]. Інформація поступово проходила крізь партійну цензуру до пересічних громадян.

До педагогічних вузів було розіслано наказ МВССО СРСР від 29 лютого 1956 року «Про вивчення у вищих навчальних закладах рішень XX з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу». Разом із ним у додатку був перелік тематичних лекцій та семінарських занять по вивченню матеріалів XX з'їзду [7, арк.18-19], що ставило викладачів у суворі ідеологічні рамки. Попервах широкого обговорення у вишах не набув. Його зачитували без обговорень на закритих партійних зборах чи на засіданнях Учених рад (сухою читкою обмежились у харківських педінститутах [8, арк.28]).

Однак, інформація поширювалась зі швидкістю лісової пожежі, особливо якщо складати до купи заходи, які ініціював центр. Уже згодом, 12 березня 1956 року вийшла спеціальна директива Міністерства освіти УРСР, у якій педагогічні вузи закликали переглянути всі каталоги та картотеки бібліотек у світлі рішень XX з'їзду [9, арк.26].

Тим не менше подвійність позицій влади може демонструвати той факт, що у наказі МВССО СРСР від 7 квітня 1956 року поруч із словами про

необхідність боротись з культом Сталіна, говорилося, що його праці залишались у списку рекомендованої літератури до багатьох тем, хоч і з відповідними уточненнями: обов'язковими праці «вождя» були лише у темі про Велику Вітчизняну, тоді як у всіх інших він скромно відійшов на другий план за Леніним у ряд додаткових авторів [10, арк.5-13].

Уже за місяць після XX з'їзду у вищій педагогічній школі почали проводити відкриті збори колективів. Із аналізу матеріалів педінститутів Рівного та Слов'янська, Ніжина та Станіслава випливає, що перші «антисталінські» збори було організовано з метою знизити рівень занепокоєності підігрітих рішеннями XX з'їзду колективів вузів [11-14].

Це видно з характеру виступів учасників зборів: вони були лаконічні, не провокуючі, мало чим відрізнялися від попередніх, знову зобов'язували колективи педінститутів організувати глибоке вивчення матеріалів з'їзду «як серед комуністів, так і серед всього колективу викладачів, студентів і адміністративно-технічного персоналу» та ще раз «переглянути всі навчальні програми в світлі рішень XX з'їзду», що робили у Полтавському, Львівському, Ніжинському та Осипенківському педінститутах [15, арк.21зв; 16, арк.9; 17, арк.14].

Спираючись на партійні документи, можемо стверджувати, що обговорення питання і зустрічних запитань не було [15, арк.16]. Формальність була дотримана з високим ступенем. Велику роль зіграло те, що напередодні подібних зборів у вишах пройшли обласні наради активу викладачів і працівників освіти разом із представниками партійних і комсомольських організацій. На них доповідачі не виходили за запропоновані вищим партійним керівництвом «зразки» донесення «нових істин» партійних програм [18, арк.224]. Важко пояснити відсутність задокументованої реакції колективів інститутів [19, арк.29]. Вочевидь, її не було взагалі через рішучу – майже революційну – зміну курсу партії. Або, можливо, її вирішили не полишати у документі через яскраве вираження та бурхливість. Певне, розумінню цього дещо сприятиме виступ однієї з учительок Полтави, яка згодом сказала з цього

приводу: «Ми і самі не повинні прагнути знати те, що нам не варто знати» [20, арк.54].

Список використаних джерел та літератури:

1. Держархів Сумської області, ф.Р-2817, оп.3, спр.181, 73 арк.
2. Держархів міста Києва, ф.Р-985, оп.2, спр.15, 28 арк.
3. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.180, 57 арк.
4. Там само, спр.312, 75 арк.
5. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві» // Зоря Полтавщини. – 10 листопада 1955. – №224. – С.1.
6. Никита Хрущев : «Без Сталина ... может быть, и войны бы не было» [Електронний ресурс] // Известия. – 13 января 2006 – Режим доступу до статті : <http://www.izvestia.ru/news/311131>
7. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.232, 167 арк.
8. Держархів Полтавської області, ф.П-121, оп.1, спр.1420, 68 арк.
9. Держархів Сумської області, ф.Р-2817, оп.3, спр.174, 43 арк.
10. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.191, 86 арк.
11. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1880, 60 арк.
12. Там само, спр.1881, 51 арк.
13. Там само, спр.1882, 45 арк.
14. Там само, спр.1874, 73 арк.
15. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.4829, 253 арк.
16. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1874, 73 арк.
17. Там само, спр.1877, 53 арк.
18. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.5235, 226 арк.
19. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.21, 164 арк.
20. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.5267, 101 арк.